

Kleberg, T.:

SVÉD TERVEZET A GYŰJTŐKÖRÖK MEGOSZTÁSÁRA ÉS

A SKANDINÁV TÁVLAT

Nap mint nap láthatjuk, milyen óriási méreteket ölt a kutatómunka. Új ismeretterületeket tárnak fel és új kutatási módszereket alkalmaznak.

Ezzel a fejlődéssel párhuzamosan hasonló gyorsasággal szaporodik a tudományos kiadványok száma is. Az új területek kutatóinak különleges lehetőségeket kell biztosítani eredményeik közzétételére. Az új módszerek saját külön szakfolyóiratokat tesznek szükségessé. A sok új aktív kutatóközpont speciális igényekkel jelentkezik. Gyakorlatilag minden kutatóterületen a szakmai folyóiratok lettek a tudományos közlés legfontosabb eszközei. Az utolsó tíz év alatt a folyóiratok flórája szinte tropikus bujaságban szaporodott el.

Nagyon is jól tudjuk, mit jelent ez a fejlődés a tudományos könyvtárak szempontjából. Tulajdonképpen ezek a könyvtárak teremtték meg az alapvető feltételeket ahhoz, hogy a fejlődés a jelenlegi állapotot elérhesse. Most azután maguk tapasztalhatják a velejáró következményeket a nagymértékben megnövekedett igények alakjában. ...

Nincsen olyan könyvtár, amely saját erőforrásaira támaszkodva ki tudná elégíteni ezeket a megsokszorozódott kívánságokat. Az önellátás ma már illúziónak tekinthető. Mind szükségesebbé és szükségesebbé válik tehát, hogy az egyes könyvtárak más könyvtárak állományára is támaszkodjanak.

Egész természetes, hogy ez a fejlődés, - amely szerte a világon mind nagyobb mértékben és egyre több államban tapasztalható -, arra a problémára irányította a figyelmet, miképpen lehetne a na-

gyobb és kisebb könyvtári csoportok között elmélyíteni az együttműködést abból a célból, hogy a szerzeményezés érdekében a gyűjtőköröket jobban elválasszák egymástól.

Abban az esetben ugyanis, ha a nagymértékben megnövekedett tudományos munka termékeinek beszerzése egyetlen könyvtár, illetve könyvtárhálózat számára túlságosan nehéz teherré válik, nyilvánvaló megoldásnak látszanék, ha kiszélesítenék az alapot s illymódon a terhet több könyvtár között osztanák meg. Ebben az esetben azonban hatékony könyvtárközi kölcsönzésnek és filmszolgáltatnak kellene biztosítani, hogy a rendelkezésre álló anyag az együttműködő könyvtárak egész területén könnyen hozzáférhető legyen.

A gyűjtőköröknek szerzeményezés céljából való megosztása egyáltalában nem újkeletű gondolat. Külföldi irodalomnak előre megzabott terv szerint való beszerzése tekintetében kétségtelenül Németországot illeti meg az első hely. Az 1909. év emlékezetes dátum. Ebben az évben hajtották ugyanis végre a porosz egyetemi könyvtárak a "Sondersammelgebiete"-kre /különleges gyűjtőterületekre/ való nagyjelentőségű felosztást, amit azután 1921-ben a "Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft" /"A Német Tudomány Szükségközössége/ utján a többi német könyvtárra is kiterjesztették.^{1/} Bonn a román és a holland, - Breslau a szláv, - Göttingen az angol és az amerikai, - Greifswald és Kiel a skandináv és az alnémet, - Freiburg a svájci és elzászi, - Königsberg pedig a balti államok irodalmának gyűjtését kapta feladatul. Ez a felosztás tehát főként földrajzi, illetve nyelvi szempontok alapján történt. Ami azonban az egyes tudományágakat illeti, ez az elv úgy módosult, hogy a már meglévő hagyományokat is tekintetbe vették. Így például Göttingen mint a matematika és fizika, Tübingen pedig a teológia és a sémi tudományok elismert központja szerepelt stb.

Amikor a második világháború pusztításai után a német könyvtárak gigantikus méretű újjászervezés előtt álltak, a "Sondersammelgebiete"-kre való felosztás alapvető fontosságú tényezővé vált.

Ami Nyugat-Németországot illeti, az egyes szakterületek tekintetében

^{1/} Leyh, G.: Handbuch der Bibliothekswissenschaft. /A könyvtártudomány kézikönyve c. műben./ 3² 429. és köv. lapok.

tetésben részletekbe menő megegyezés jött létre. Olyan rendszert dolgoztak ki, amelynek értelmében minden egyes tudományszak, vagy annak egy-egy részterülete számára Nyugat-Németország legjelentősebb tudományos könyvtárai közül /ezeknek a száma jelenleg 23-24/ egyet, mint e szakterület főképviselőjét jelölték ki. Most tehát a tárgyi szempont került első helyre s ezt csak kiegészíti a regionális és nyelvi szempont, mely a háború előtti időben uralkodó volt.^{2/}

Kelet-Németországban egy ehhez hasonló terv alapos megvitatás tárgyául szolgált, többek között például a Berlinben és Lipszében az 1953. év folyamán tartott "Tagung der wissenschaftlichen Bibliotheken" /A tudományos könyvtárak nagygyűlése/ alkalmával. Azonban csak 1956-ban, amikor Kelet-Németország egyetemi könyvtárainak szerzeményezésére fordítható költségvetési tételét jelentősen felemelték, fogadtak el egy olyan részletes felosztási tervezetet, amelynek értelmében gyakorlatilag mindenegyus tudományág megkapta a maga külön képviselőjét Kelet-Németország tudományos könyvtárai közül.

Az Amerikai Egyesült Államokban a Farmington-terv hathatósan biztosította, hogy a nem amerikai irodalom általánosan hozzáférhető legyen. Az 1948. januári - viszonylag szerény - kezdet után ez a terv ma már 60 tudományos könyvtárra terjed ki; ezek a könyvtárak elvállalták a Library of Congress osztályozási rendszerének sémájában szereplő 750 "alosztály" nagy részének gondozását. Az illető államok könyvkereskedői és könyvtárosai segítségével 18 különböző állam fontosabb könyveit együttműködési alapon vásárolják meg és osztják szét - az egyes tárgyköröknek megfelelően - a Farmington-tervben részvevő könyvtárak között. Egyes könyvtárak ezenfelül még 81 országból és egyéb helyről vásárolnak és tárolnak "en bloc" /vegyes/ irodalmat. Ennek az a célja, hogy "minden olyan új külföl-

2/

Tiemann, H.: Aus der Arbeit des Bibliotheksausschusses der Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft. /A Német Tudomány Szükségközössége könyvtári bizottságának munkájából./ Megjelent: Bibliotheksprobleme der Gegenwart, /A jelenkor könyvtári problémái/, Frankfurt a.M., 1951. 85.lap; Busse: Nachrichten für Wissenschaftliche Bibliotheken, 1953. 6.sz.; 211. és köv. lapokon; F. A. Schmidt-Künsemüller: Libri 6.sz. /1955-1956/ 333. és köv. lapjain.

di könyvet, illetve füzetet, amely előreláthatóan az Amerikai Egyesült Államokban valamely kutató érdeklődésére számíthat, legalább egy példányban valamelyik amerikai könyvtár beszeresse". A terv hatása máris igen nagy^{3/}.

Az érdeklődési körök felosztására irányuló átfogó terveknek a célja a szerzeményezés egybehangolása egy országban vagy egy ország nagyobb részében. Kevésbé bonyolultak, de nagy gyakorlati értékűek azok a tervek, amelyek csak egyes nagy városokra korlátozódnak. Ilyen vonatkozásban a skandináv országok aránylag igen korán jó eredményeket értek el.

Igy például a stockholmi Királyi Könyvtár 1910. évi szabályzata már előírta, hogy a külföldi irodalom szerzeményezésében a könyvtár hagyja figyelmen kívül mindazokat a szakterületeket, amelyekről a város több más könyvtára gondoskodik. E rendelkezések következtében a Királyi Könyvtár egyrészt a mindenfajta svéd irodalom szempontjából nemzeti könyvtárrá vált, másrészt főként humanisztikus jellegű tudományos könyvtár lett. A természettudomány, orvostudomány, műszaki tudományok és még egész sor más kutatóterület forrásanyaga tekintetében a kutatók a többi stockholmi intézményre vannak utalva.

Az érdeklődési körök alapos elkülönítése - részben visszamenő hatállyal - Koppenhága tudományos könyvtárainak hálózatát egészen átalakította. Az 1927. évtől kezdődően a Királyi Könyvtárnak itt is kettős a feladatköre: egyrészt nemzeti könyvtár, másrészt a dán fővárosban a humanisztikus tudományokat szolgáló központi könyvtár. Az egyetemi könyvtárat itt két részre osztották: az egyik a humán tudományok könyvtára, - főként az egyetemi tanulmányok szolgálatában -, a másik pedig az orvostudomány és a természettudományi kutatások központi könyvtárának funkcióját látja el; ez az utóbbi rész az 1938. év folyamán új épületbe is költözött, melynek környékén az

^{3/} K. D. Metcalf - A. A. Willams: Libri 1950. 1.sz. 13. és köv. lapjain; E. E. Willams: Farmington Plan Handbook /A Farmington-terv kézikönyve/, Cambridge, Mass. 1953; The Library Quarterly, 25 /1955/ 175.lap; J. H. P. Pafford: American and Canadian Libraries /Az amerikai és kanadai könyvtárak/, London, 1947. 8. és köv. lapok.

orvostudomány és a természettudomány művelésére egész egyetemi város alakult ki. A szakkönyvtárak is egyre nagyobb mértékben működnek, már együtt rendszeresen kidolgozott beszerzési politika alapján.

Ennek a szerény cikknek keretében egyáltalában nem kívánunk beszámolni az összes intézkedésekről, amelyeket az utóbbi évek során a szerzeményezés politikáé egyeztetése és az érdeklődési területek felosztása terén - a világ számtalan részén - terveztek, vagy már végre is hajtottak. Nem túlzás általános irányzatról beszélni; a felsorolt példák talán elegendőek is lesznek ennek igazolására.

A következőkben egy még teljesen ki nem alakult tervezetnek adjuk rövid ismertetését, amelyet Svédország négy nagy tudományos könyvtára - a stockholmi Királyi Könyvtár, a lundai és uppsalai Egyetemi Könyvtárak, valamint a göteborgi Városi és Egyetemi Könyvtár szándékozik magáévá tenni.

Ez a négy könyvtár teljes egyetértésben kívánatosnak tartja, hogy a külföldi irodalom beszerzésében elmélyítsék az együttműködést^{4/} és az eddiginél nagyobb mértékben rendszerezék szerzeményezési politikájukat. Egy tény azonban, mindjárt kezdettől fogva nyilvánvaló volt, az ti., hogy azoknak a legfontosabb tudományoknak terén, amelyeken az egész ország területén mindenütt folyik kutatómunka, valamennyi, vagy minél több, könyvtár iparkodjék továbbra is a legfontosabb könyveket és folyóiratokat megszerezni. E tudományok területén az érdeklődési körök felosztása nem történhetik meg nagyobb mértékben, mivel mind a négy egyetemi városban e tudományokban intenzív oktató- és komoly kutatómunka folyik. Ebben az esetben az lenne az egyedül járható út, ha az egyes egyetemek érdeklődési körét az oktató- és a kutatómunka terén is körülhatárolnák. Lehet, hogy az elkövetkezendő idők során az egyetemek ilyen irányú elkülönítése szükséges lesz. Ez azonban nem lenne előnyös a szabad kutatás lényeges feltételeinek szempontjából.

^{4/} Ami a svéd könyvanyagot illeti, a szóbanforgó könyvtárak mind kötelesepéldány-könyvtárak.

Vannak azonban olyan tudományok, amelyek alkalmasaknak látszanak arra, hogy velük kapcsolatban érdeklődési köröket állapítsunk meg a könyvtárak között. Különösen áll ez az olyan tudományágakra, melyek területén nem folyik tulságos nagy kutatómunka, s amelyekre éppen ezért a könyvek és a folyóiratok beszerzésénél nem fordítanak különösebb figyelmet. De érvényes ez a megállapítás az olyan tudomány-területekre is, amelyeken több helyütt folytatnak ugyan komoly munkát, - de valahol már meglévő speciális könyvgyűjtemények mégis azt teszik természetessé, hogy az az egy /vagy bizonyos esetekben két/ könyvtár szenteljen ezeknek különös figyelmet.

Különösen két szempont befolyásolta az alábbiakban ismertetésre kerülő tervezet kialakulását.

A külföldi irodalom tekintetében egész sor nagyfontosságú és ma különösen időszerű szakterületet - szinte kizárólagosan, de legalább is tulsúlyban - a szakkönyvtárak képviselnek könyvtár-rendszerünkben. Ilyen területek pl. a műszaki tudományok, a mezőgazdasági tudomány, az állatorvostudomány és a statisztika. E szakterületeken az érdeklődési körök szétkülönülése tehát nagyrészt már meg is történt. Ugyanekkor azonban bizonyos óvatosság is kívánatosnak látszik. Ezért csak abban az esetben hoztunk döntést, ha viszonylag komoly indokok szóltak mellette. Mert a terv kialakulásának csak fokként szabad végbemennie.

Mindkét említett szempont közrejátszott abban, hogy úgy döntöttünk, egyelőre csak a Királyi Könyvtár, a göteborgi Városi és Egyetemi Könyvtár, a lund-i és uppsalai Egyetemi Könyvtárakra korlátozódják a tervszerű együttműködés.

A tárgyalások az alábbi főbb eredményekre vezettek:

1/ A gyűjtőkörök valamivel nagyobb mérvű megosztására kell kísérletet tenni, mint ahogyan ez eddig történt, amikor ti. - minden formális megállapodás nélkül - mindegyik könyvtár folytatta hagyományos szerzeményezési politikáját.

2/ A megegyezésnek semmi körülmények között sem szabad kényszer jellegű megkötöttséget jelentenie, amely az egyes intézetek selektív szabadságát korlátozza. Mindegyik könyvtár függetlenül állapítja meg, mit kell beszereznie ahhoz, hogy feladatát el tudja látni. Mindent beszerezhet tehát, amit csak szükségesnek tart és

aminek beszerzését gazdasági erőforrásai, személyzete és raktári férőhelye megengedi. Emellett azonban mindegyik könyvtár magára vállalja - a teljesség minél inkább való megközelítése céljából - hogy bizonyos tárgykörökkel foglalkozó irodalmat különleges terjedelemben gyűjt. Ilyen vonatkozásban tisztán tudományrendszertani, de nyelvi és regionális szempontok is tekintetbe jönnek és egymást kiegészítik. A beszerzés vonatkozik a kurrens irodalomra, de visszamenő hatályu is, - kiterjed mind a vásárlások, mind pedig a csere útján történő gyarapításra. A könyvtárak a szerzeményezési politikában a lehető legnagyobb mértékben támaszkodnak a már kialakult sajátos érdeklődési körökre és különleges gyűjteményeikre.

3/ Az érdeklődési körök ilyen felosztása útján állandó eredményeket óhajtanak elérni. A megállapodás alkalmazása során éppen ezért nem szabad az esetleges szükségletek kielégítése érdekében engedményeket tenni; ilyen például az olyan fajta oktató- vagy kutatómunka, ami egyik vagy másik helyen véletlenül kerül előtérbe. Ha például sinológiát bizonyos időn át Uppsalában tanítanak és ugyanott ilyen tárgyú kutatómunkát is végeznek, míg ugyanezt Göteborgban szüneteltetik, azért még nem szabad változtatni a megegyezésen, ti., hogy Göteborg kötelessége továbbra is az ezzel a tudománnyal foglalkozó irodalom beszerzése. Persze szükség lehet esetleg arra is, hogy az ilyen tárgyú könyvek és folyóiratok beszerzését fokozzák Uppsalában, de azért - Göteborg továbbra is megmarad állandó központnak. Ilyen eljárással nem fenyeget az a veszély, hogy ha valamely tudománnyal bizonyos időn át az egész országban nem foglalkoznak, akkor az ilyen irodalom beszerzése jelentősen csökkenjen, ami a jövőben - esetleg - jóvátehetetlen következményekkel járhat.

4/ A szóbanforgó tervezetét egyáltalában nem alakították ki valamiféle tükéletes és befejezett rendszerré. De nem is célja, hogy ilyesmivé váljék, hiszen - mint azt már felettebb említettük - több átfogó tudomány - szerintünk - nem is látszik alkalmasnak arra, hogy ilyen érdekerületekre való bontás tervébe beilleszkedjék. De még az olyan szakcsoportok sem kerülnek azonnal szétosztásra, amelyek pedig a terv szempontjából erre a célra alkalmasoknak látszanak. Sokkal okosabbnak tűnik, ha csak lépésről-lépésre haladunk

előre.

Ilyen alapelvekből kiindulva, a gyűjtőkörök megosztásának terve az alábbi formában alakult ki. Alkalmazására először 1955-ben került sor és máris nagy befolyással volt szerzeményezési politikánkra.

	Göteborgi Városi és Egyetemi Könyvtár	Stockholmi Királyi Könyvtár	Lundi Egyetemi Könyvtár	Uppsalai Egyetemi Könyvtár
Bibliográfia		Nyomdászat Könyvkötészet ex-libris		
Általános tárgykörű folyóiratok	angol	francia	német	északamerikai uj-görög
Teológia			rendszerteran	
Egyháztörténet		francia	angol német	északamerikai missziótörténet
Filológia	kelet-ázsiai			arab örmény finn-ugor kelta szerb-horvát török
Irodalomtörténet	belga dán holland norvég kelet-ázsiai	francia	dán angol német	1. filológia északamerikai
Szépirodalom	dán norvég	modern izlandi	dán	finn uj-görög modern izlandi román szerb-horvát török magyar

Göteborgi
Városi és
Egyetemi
KönyvtárStockholmi
Királyi
KönyvtárLundi Egyete-
mi KönyvtárUppsalai Egye-
temi Könyvtár

Hírlapok hírlapok

Történelem történelem

Zene stb.

film
/mozgó-
fénykép/
színház-
tört.Archeoló-
giaafrikai
asszirológia
egyiptológia
északamerikaiTörténeti
segédtu-
dományokgenealógia
heraldika
pecséttanTörténelem Belgium
és életrajz Dánia
irodalom Hollandia
Norvégia
Kelet-
ÁzsiaAusztrália Dánia
Francia- Anglia
ország Német-
Svájc országAfrika
India
Olaszország
Észak-Amerika
mai Görög-
ország
MagyarországNéprajz Kelet-
és föld- Ázsia
rajzAusztrá-
lia
Francia-
ország

Afrika

Természet-
tudományentomológia
ornitológiaOrvostudo-
mányaz orvostudo-
mány története

.....

..... Talán érdemes megjegyezni, hogy több olyan átfogó tudományterület, mint pl. a filozófia és a társadalmatudomány, egyáltalán nem szerepel a tervben, de pl. a szépirodalom, természettudomány és orvostudomány is csak igen kis mértékben. Ha azonban azt akarnók,

hogy tervünk ilyen vonatkozásban is tovább fejlődjék, több fontos szakkönyvtárat is fel kellene kérnünk az együttműködésre.

A fentebbiekben ismertetett terv fejlődésének még csak kezdeti szakaszában van. Ugy látszik azonban, hogy bizonyos sikerre számíthat. Bizonyára értékes eredményeket fog hozni a jövőben - különösen ha ugyanakkor bizonyos negatív következményekkel is számolunk. Amint már a fentebbiekben említettük, kétségtelen, hogy egyes könyvtárak eltekinthetnek majd a világ távoleső részeiről származó olyan sorozatok beszerzésétől, amelyek csak nagy helyet foglalnak el, de ritkán használják őket. És ezenkívül, bizonyos esetekben és kellő óvatossággal, a könyvtárak régebben beszerzett munkákat ki is iktathatnak állományukból és átadhatják annak a könyvtárnak, amely - az elfogadott szétosztási tervből kifolyóan - elvállalta az ilyenfajta anyag gyűjtését. A terv célja ugyanis az együttműködésben résztvevő könyvtárak egyesített kapacitásának a növelése, s az irodalom beszerzésére szolgáló alap kiszélesítése. Ugyanakkor azt a célt is el akarjuk érni, hogy bizonyos mértékig csökkentjük a kevésbé szükséges többes példányok beszerzését s illy módon a korlátozott anyagi és a még nagyobb mértékben korlátozott raktározási lehetőségeket más célokra tudjuk hasznosítani. ...

Ez a tervzet - mint már említettem - még csak kezdeti szakaszában van. A lehetőséghez képest sokkal jobban ki kell majd fejlesztenünk, ha mindjárt nem az is a szándékunk, hogy minden tudományszakra kiterjedjen. Nem utolsósorban a természettudománnyal és az orvostudománnyal foglalkozó olyan irodalom szétosztása látszik kívánatosnak, amely távoli kutatóhelyekről származik és nem világnyelven íródott. Mint már említettem, egyes nagyobb szakkönyvtárak bekapcsolása a tervbe kívánatosnak látszanék a terv továbbfejlődése szempontjából. Az is kétségtelen, hogy még nagyobb jelentőségű lenne, ha tervünk - amely ezidő szerint csak svéd könyvtárakat foglal magában - úgy fejlődhetne, hogy a skandináv kultúrkör más országait is magába foglalhatná. ...

.....

Eredeti cím:

A Swedish plan for the division of interests in the acquisition of books - and a Scandinavian perspective.

Megjelent:

Libri, 1958. 2.sz. 95-105.lap.

OSzK.ford.sz.:

1986.